

Rezan Has Müzesindeki Örnekleri Işığında Geç Roma-Bizans Döneminde Tılsımlar¹

Gülgün KÖROĞLU*

öz

İnsanlık tarihinin en erken dönemlerinden günümüze farklı amaçlar için, akıl ve bilimle açıklanamayan bir inanç ve mantık çerçevesinde farklı materyallerden yapılmış tılsımlar kullanılmıştır. Farklı din ve eski inançların etkisi görülür. Bizanslılar hastalıklara, kısırlığa, kıtlığa, depreme ve benzer olumsuzluklara şeytan, diğer kötü ruhlar ve kıskançlığın neden olduğuna inanmışlardır. Her türlü kötü etkiden korunmak için de duvar ve kapılara çeşitli biçimlerde haç tasvirleri çizilmiş, boyunlarına röliker ve sarkaç haçlar takmışlardır. Karışık yaratıklar, astrolojik figürler, düğüm, göz, el, yıldız, ay ve benzeri figürler koruyucu olarak dokuma, duvar ve döşeme mozaikleri, duvar resimleri üzerine çizilmiştir. Tılsımların kişilerin üzerinde olduğunda etkisinin arttığına inanılmıştır. Bu sebeple de takı olarak kullanımı taşıma kolaylığı da sağlamıştır.

Kötü niyetle yapılmış büyüler için karanlık, kuytu yerler özellikle de kuyu, sarnıç, çeşme ve mezarlıklar tercih edilmiştir. Bu çalışma kapsamında İstanbul'daki özel bir müze olan Rezan Has Müzesi'nde bulunan satın alma yoluyla müzeye kazandırılmış bakır alaşımı, kurşun ve yarı değerli taştan yapılmış madalyon, yüzük ve bilezik gibi tılsım olarak da kullanılmış takılar tanıtılacaktır. Örnekler üzerindeki figürler tanımlanacak, yazılar okunacak ve kökeni araştırılacak ve karşılaştırmalar yapılarak tarihlendirme yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Tılsım, muska, kuyumculuk, nazar, kötü ruh.

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bomonti Yerleşkesi, Şişli İstanbul. gulgun.koroglu.27@hotmail.com

¹ Rezan Has Müzesi koleksiyonundaki haç ve tılsımları çalışmama izin veren Sayın Ahu HAS'a ve diğer müze yetkililerine içtenlikle teşekkür ederim.

In The Light Of The Rezan Has Museum Examples From Late Roman And Byzantine Period

Gülgün KÖROĞLU*

ABSTRACT

In the longest period of human history from the earliest times to the day, they have used special meanings to objects from different materials called charms for various purposes and applications such as magic based on very old worship and religious beliefs which cannot be explained logically or with science. The Byzantines believed that illness, infertility, famine, earthquake and similar negativities were caused by devil and other evil spirits and jealousy. In order to protect themselves, their relatives, their animals and their place and their property, the crosses in various forms are processed as pendulums, relics, and on the doors and walls as depictions to increase abundance. Complex creatures with astronomical figures such as nodes, eyes, hands, stars, moon and sun are also seen in protective mosaics, weaves, wall paintings, and floor mosaics.

Objects which are believed to bring good luck and which are kept in special covers of the inscriptions, and objects named with many other names, which are kept in special covers of the inscriptions, in the Byzantine culture, Numerous varieties are striking. It is also believed to be particularly effective when they are carried on the person himself, and it is also seen as providing ease of use. For this reason many of the talismans are produced as jewelry.

Magical objects made with bad intentions were found in dark and desolate places such as wells, cisterns, fountains and graves. Within the scope of this declaration, objects used as jewelry, such as medallion pendulum, rings and bracelets made of materials such as bronze, lead and semi-precious stones, acquired by the purchase method of Rezan Has Museum, a private museum in Istanbul, will be examined. The patterns and figures on them will be examined, their origins will be investigated and the texts will be read. Comparisons will be made to date.

Keywords: Amulet, charm, jewelry, the evil eye, bad spirit

Hıristiyan inancı, genel olarak tüm kötülüğün kişileştirilmesi olan, diğer tüm ruhlara, demonlara (cin, kötü ruh) hükmeden, cehennemi yöneten şeytanla (Hades) çatışmaya yani iyi ve kötünün mücadelesine büyük önem verir. Şeytan, iblis, Lusifer, Belzebuth ve daha pek çok isme sahip olan bu kötücül kavram başlangıçta diğer kutsallar gibidir. Tanrının topraktan yarattığı Adem'e secde etmeyi kabul etmemiş kibirli bir isyankardır. Hıristiyan inanışta Müslümanlıktan farklı olarak tek bir baş kötü ruh yani şeytan yoktur. Tıpkı melekler gibi çok farklı özelliklere sahip pek çok demon vardır. Dişi şeytan Lilith bunlardan en tanınanı olup pek çok ismi vardır². Tıpkı melekler gibi demonlar da hiyerarşik bir düzene sahiptir. Havada, toprakta, toprakaltında yaşadıklarına inanılmıştır (Russell 2001, 29-30 ve 41-42). Bu kötü ruh ve cinlerin temeli eski Mısır, Mezopotamya, Anadolu, İran, Yunan, Roma mitolojileri ve Musevi inancına dayanmaktadır. Şeytan ve diğer kötü ruhların hastalık, veba, yer sarsıntısı, kuraklık, kıtlık, depresyon, sel ve daha pek çok felakete sebep olduğuna inanılmıştır. Doğru yoldaki insanları yoldan çıkarmak, hastalık ve felaketler yaratmak inanışa göre onların vazifeleridir. Güçlü bir iman ve gerekli kutsal imgeler sayesinde kötü güçlerle baş etmek iyi ve doğru insanın Tanrı tarafından denenmesidir. Ancak bu tecrübeden sonra gerçek ruh ve beden sağlığına kavuşmanın mümkün olacağına inanılmıştır.

Bizans ve Orta Çağ resimlerinde şeytan ve demon tasvirlerine belirli sahnelerde rastlanır. Hıristiyan resim sanatı 2/3.yüzyıla kadar geriye gitmesine rağmen şeytan ve demon tasvirleri en erken 6.yüzyıla aittir (Russell, 2001: 25, not 2). Bizanslıların yarattığı kötü ruh tasvirleri çok belirgin olup, batıdakiler kadar korkunç, korkutuculuk açısından etkili ve yaratıcı değildir. Yaygın biçimde kısa ve küçük dik saçları ve boynuzları bulunan arkada kısa kuyruğu görülen, ayakları bazen keçi ayağı şeklinde olan siyah, gri ya da kahverengi figürlerdir. Yılan ve ejderha gibi tasvir edilebildiği gibi vücudunun alt kısmı yılan, üst kısmı uzun saçlı, dolgun göğüslü kadın biçiminde de gösterilmiştir. Bazen İsa'nın ayakları altında ezilen aslan şeklinde de betimlenmiştir³. Yunan-Roma mitolojisinde yer altı tanrısı olan Hades'te zebani olarak cehennemin merkezinde oturan derileri sarkan, saçlı-sakallı yaşlı bir erkek olarak gösterilir. Şeytan ve demonlar; İsa ve diğer kutsal kişilerin sınanması sahnelerinde karşımıza çıkar. Anastasis, son yargılamada sevap ve günahların tartılması, cehennem, Yakup'un rüyası, İoannes Klimakhos'un cennetin merdiveni sahneleri ile İsa'nın içine kötü ruh girdiği için deliren çoban ve deliren kızın iyileştirme sahnelerinde şeytan ve demonlarla karşılaşılır. Bütün bu sahnelerde ortak olan; şeytanın ve demonların yenilgisidir. İsa'nın, aziz ya da azizelerin, Baş melek Mikail ve diğer meleklerin ayakları altında ezilmekte, baltayla başı veya dili kesilerek yok edilmektedir.

Hıristiyan kültürde şeytan ve kötü ruhların olumsuz etkilerini bertaraf edebilmek için uygulanan dini ritüeller arasında dua, tütsü, yağlanma, şeytan kovma gibi uygulamaların yanı sıra Hıristiyan inancının en önemli simgesi olan haç, Hıristiyanlara göre zafer simgesi olarak kötülüğü ezen yok eden koruyucudur (Flemming, 1969: 88-115). Haç motifi her türlü tılsım, takı, kumaş, duvar resimleri ve zamanla doğrudan haçı temsil eden şekillerin yere yapılması yasaklanıncaya kadar döşeme mozaiklerinde hem kutsal hem de simgesel görülüp, süslenmesi istenilen diğer tüm yüzeyler üzerinde olduğu gibi tılsımlar üzerine de uygulanmıştır. Bizans'ın tanınmış kilise babalarından Patrik İoannes Khrysostomos, haçın şeytana karşı kullanılan en önemli silah olduğundan söz eder.

² Akın, 2011: 52. Lilith, Babil'in dişi gece demonudur (Ardatlili). Lilith ise Sümerlerin ana tanrıçasıdır, erkekleri baştan çıkaran dişi demondur. Rüzgarla gelen felaketler, hastalıklar, veba ve ölümden daha çok da insanların cinsel hayatlarına müdahale eder, kadınların doğurganlıklarına engel olur, yeni doğmuş bebekleri ve lohusaları tehdit eder.

³ Ürgüp, Cemil, Hagios Stephanos Şapelindeki bir duvar resminde, Württembergische Landesbibliothek'teki 9.yüzyıla tarihlenen Stuttgart İncillerinden bir Orta Çağ minyatüründe (Russell, 1999: 218) ve Ravenna Başpiskopos Şapelindeki bir mozaikte İsa asker giysileri (Christus militans) içinde şeytani güçlerin simgesi olan ejder ve aslanın üzerine basarken tasvir edilmiştir (Rizzardi, 1989: 724-725, fig.6). Yılan doğu ve batı mitolojilerinde zaman zaman iyilik ve kötülüğün simgesi olmuştur (Cooper, 1992: 146-151). Aslan astral bir sembol olarak, yanında hilal ve yıldızla birlikte yarı değerli taş, cam ve bakır alaşımı tıbbi büyü ve muskalarda kullanılmış olmalıdır (Pitarakis, 2015: 238-239).

Bebeklerin ne beşiklerine asılan küçük zillerin, ne de bileklerine bağlanan kırmızı ipliklerin ya da bakıcısının çamur üzerine yaptığı diğer şekillerin, alınına dokunularak yapılan haç işareti kadar kutsal ve koruyucu olamayacağını belirtir (Maguire, 1995: 61). Nyssalı Gregorius'un kızkardeşi Makrina'nın boynundaki demirden haç koruyucu tılsım olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Makrina'nın parmağına içinde 'gerçek haçın' parçası olan bir yüzük taktığından söz edilir. Kişiler başta kendileri olmak üzere, yakınlarının, hayvanlarının boynuna haçı takı ya da tılsım olarak takmışlardır. Evlerinin ve kutsal mekânlarının giriş kapılarına, sütunlarına, duvarlarına çeşitli biçimlerde haç tasviri işleyerek önlem almışlardır. Korumanın yanında bolluk ve bereketi artırmak için de çeşitli formlardaki özel anlamlar taşıyan haçlar tercih edilmiştir. Haçın sadece yaşayanları değil ölüleri de koruduğuna inanılmıştır. Mezarlara cenazeler çoğunlukla boyunlarındaki sarkaç haçlarla gömülmüşlerdir. Ayrıca mezar içlerine, mezar kapak taşlarına boya ya da kazıma haç tasvirleri çizilmiştir. Haçtan kaynaklanan 6 ya da 8 kollu Hıristogram/ Krizma, Süleyman Düğümü denilen haçı çağrıştıran geçme motifi, kemer içine alınmış haç, suvastika/ meander ve haçın hayat ağacı ile üzüm-asma dallarıyla birleşmesiyle oluşmuş kompozisyonlar zengin bir yaratımı yansıtmaktadır. Haç tasvirleri inanç simgesi olarak dini ve günlük yaşamda kullanılan her türlü nesne üzerinde koruyucu anlamlar taşır.

Geç Roma ve Bizans dönemi tılsımlarında haçın dışında göz, el, yıldız, ay ve güneş gibi astronomiyle ilişkili şekiller, özel anlamlar yüklenmiş hayvan betimleri, dinsel figürler, tek sözcükler ile kutsal kitaptan alıntılar işlenmiştir. Düğümler, geçmeler, örtüşen daireler, beş köşeli yıldız (pentagram), hilal, sekizgen, daire, damla, oval ve daha pek çok şekil ve yazıtların yapılması süslemenin yanında da bunların nazar ve kötü ruhlara karşı koruma sağlandığına inanılmasından dolayıdır (Maguire, 1998: 265-274). Bizans tılsımlarında görülen şekil ve yazılar ile şeytan ve kötü cinler korkutulup kaçırılmak istenmiştir. Bu şekillerin bir kısmı Roma, Mısır, Mezopotamya ve İran'daki daha eski dönemlere ait dinlerde de görülmektedir.

Geç Roma ve Bizans tılsımları üzerinde sıkça görülen ay ve güneş, başından ışınal kollar çıkan ya da hilal bulunan insan figürleriyle kişileştirilmiştir.

Helence phylakterion, philaktiria, periapta, periammata, Latince amuleta gibi isimlerle anılan (Vakaloudi, 2000: 190) tılsımların içinde dinsel ve büyüsel bir gücün saklı olduğuna inanılmıştır. Bunlar taşıyanı ya da sahip olanı nazardan, hastalıklardan, her türlü kötülükten, depremlerden, akrep ve sivrisinek gibi haşaratlardan bile koruyan ve uğur getirdiğine inanılan özel nesnelere (Smith, 2006: 229, not 49). Koruyucu özellikleri malzemesinden, biçiminden, renginden, üzerine işlenmiş yazı, figür veya bütün özelliklerinin birleşmesinden kaynaklanır. Tılsımların özellikle kişilerin üzerinde olduğunda etkisinin arttığına inanılmıştır. Bu nedenden ötürü tılsımın takı olarak kullanımı taşıma kolaylığı da sağlamıştır. İskenderiyeli Athanasios'un dediği gibi etkileyeceği gücü vücutla temas ettiğinde artar (Vakaloudi, 2000: 195, not 63). Pek çok kez tılsım üreticileri müşterilerine boyunlarının etrafına takmalarını tavsiye etmiştir. Bizans tılsımları döneminde din dışı objeler olarak görülmemişlerdir. Tılsımların hemen hemen hepsi döküm tekniğinde üretilmiştir. Günümüze ulaşmış taştan yapılmış döküm kalıpları göstermektedir ki haç sarkaç ve rölikerler, iğne, küpe, diğer takı parçalarıyla tılsım madalyonlar aynı kalıplarda üretilmişlerdir (Ceylan, 2007: 257). Bizans tılsımlarını büyücüler ya da din adamları değil halk için takı üreten atölyeler yapmışlardır.

Tılsımların Geç Roma ve Bizans kültüründe farklı sayısız çeşidi üretilmiştir. Takı olarak kullanılmış farklı biçimlerdeki madalyon sarkaçlar boyuna asılarak kullanılmıştır. Bilezik olarak kullanılmış, 'Kutsal Topraklar' olarak bilinen Kudüs ve çevresi, Ürdün, Suriye, Filistin, Mısır ve Anadolu'da, İsa'nın ve diğer kutsal kişilerin yaşamlarının geçtiği hac merkezlerine yapılan ziyaret sırasında satın alınmış olan tılsımlardan örnekler günümüze ulaşmıştır (Dalton, 1924: 386-390; Vikan, 1991/1992: 38-51; Spier, 1993: 25-62).

Hac ziyareti sırasında kutsal yerlerden hatıra olarak alınan, kutsal kişilerle doğrudan temas etmiş kalıntılar (rölik-leipsana) ile üzerinde dini konuların işlendiği pişmiş toprak nesnelere (eulogia ve ampulla) ve adak levhaları, değişik boyutlarda haçlar ve haç rölikerler hastalık ve kötülüklerden kurtulmada tılsım gibi kullanılarak inançlılara yardımcı olmuştur (Kitzinger,1980:151-152; Vikan-Mundell Mango,1991: 2186-2187). Tılsım yüzüklerin özel anlamları vardır. Musevi inancına göre, Tanrı, Kral Süleyman'a demonları kontrol altında tutması ve hapsetmesi için bir mühür yüzük vermiştir. 4 ve 7yüzyıllar arasında üzerinde yaygın olan 'Sphragis Theou/ Süleyman'ın Mührü' yazan tılsım yüzüklerin özel bir önemi olup ve tıpkı Kral Süleyman gibi kişiye yaklaşan cinleri kontrol altında tutmayı amaçlayan kişiler tarafından kullanılmış olmalıdır ⁴.

Silindirik küçük tüpler ya da küre biçimli özel mahfazalar içinde muhafaza edilen lamella denilen ince altın, gümüş veya kurşundan yapılmış folyoların üzerine kazıma tekniğiyle şekiller ve yazılar (Foskolou, 2014: 329-348) işlenmiştir (**resim 1: Rezan Has müzesindeki lamella tüpleri**). Etrükslerden itibaren ince metal varakların (folyo) üzerine yazılmış sihirli sözcükler içeren metinler tılsım olarak kullanılmış, Roma ve Bizans döneminde de devam etmiştir. Altın ve gümüş olanları özellikle iyi /ak büyüler ve temenniler, kurşun olanların ise zarar verici kara büyülü metinler için kullanıldığı bilinmektedir (Mastrocinque, 2007: 87-99). Sicilya'da bulunmuş olan kurşun mühür Bizans dönemine aittir (Giannobile-Jordan, 2006: 74-75). Tanrının kölesi Julian'ın her türlü demonik ziyaretler ve diğer tüm kötülerden kurtulması için Baba, oğul ve kutsal ruh, peygamberler, 12 piskopos ve Ürdün nehrinde vaftiz edilenden, başından ayak tırnaklarına kadar için korunması için yardım istediği yazılıdır (Giannobile-Jordan, 2006: 77-78). Altın ve gümüş varakların üzerine çok ince uçlu kalemlerle satırlar halinde Grek harfleriyle yazılmış yazıların bir kısmı zorda olsa okunabilmekte, bazıları ise gizem yazısı olduğundan okunamamaktadır. Okunamamasının (pseudoscript) nedeni ilahi-gizemli güçlere hitap etmesinden dolayı olmalıdır. Bu varaklar katlanarak ya da kıvrılarak açılıp kapanan madeni yuvarlak kapsül biçimli kutucuklara ve ince uzun silindirik küçük tüpçüklerin içine (Fulghum Heintz, 2003: 295) yerleştirilerek boyunda ve göğüs üzerinde kolye sarkacı olarak kullanılmıştır (**resim 2-3: Rezan Has müzesindeki altın ve gümüş lamellalar, çizim: 1**).

Bizans tılsımları üzerindeki harflerin uçları küçük yuvarlaklarla sonuçlanır. Yazıya kendine has büyülü bir güç atfedilmiştir (gizem harfleri). X (chi) ve P (rho) dan oluşan Hristogramlar, uçları küçük halkalarla sonuçlanan Z, N, E, F harfleri, çiçek şekilli haçlar sihir için yazılmış papirüs, metal levha, muska, takı, dokuma, bazı kilise ve evlerin giriş kapıları ve döşeme mozaiklerinde görülür (Maguire, 1998: 265-269). İbranice temelli olan gizemli yazıların anlamları henüz çözülmüş değildir (Goodman, 1989: 94, fig. 85).Yazı, harf ve bazı şekillerin gizemli anlamları ya da şifreleri henüz çözülememiştir. Sağlık (hygeia), uyum (homonía), lütuf, iyilik (kharis) vd. sözcükler tılsımların yanı sıra diğer takılar üzerinde de yer alır ve takıyı bir koruyucuya (phlakterion) dönüştürür (Köroğlu, 2007: 43-44; Köroğlu, 2013: 90). Kutsal kitaplardan alınan sözcük ve cümleler de muskalar üzerine işlenmiştir. Mezmur 90-91 (Yükseklerde oturan barınak oldun bize) ve (Yeşaya 6:3) Trisagion olarak adlandırılan (kutsal, kutsal, kutsal) üç kez tekrarlanmış kutsal sözcüğü, Hristiyanlıktaki baba-oğul ve kutsal ruh üçlemesine işaret etmektedir (Taft, 1991: 2121). Bu formül, tılsımlar üzerinde bazen tek başına, bazen de daha önce değindiğimiz kompozisyon ve yazılarla birlikte verilmiştir. Musevi inancındaki Tanrının saklı isimleri olan Ioath, Adonai, Eloai, Sabaoth, Yahve, Ael, Raphael, Gabriel, Azazel ve Sarouel sözcükleri de tılsımlar üzerine işlenmiştir ⁵.

⁵ Melekler ve gözden düşmüş meleklerin isimleri ve kökenleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Davidson 2009.

Bizans muskaları üzerinde Medusa, Khonubis ya da Kutsal binici ve benzeri kompozisyonların çevresi veya arka yüzünde yazıtlar yer almaktadır. Bunlar bir formül olarak hemen hemen tüm örneklerde tekrarlanmaktadır. Genellikle Tevrat'tan alıntılar yapılmıştır. "Her şeye egemen olan Rab, kutsal, kutsal, kutsal'dır" ⁶. "Yüceliği bütün dünyayı dolduruyor" (Yeşaya 6.3); "Ey Rab, barınak oldun bize" (Mezmun 90.1) ve "Yüceler yücesinin barınağında oturan. Her şeye gücü yeten" (Mezmun 91).

Geçmişten günümüze farklı dönemlerde ve kültürlerde tılsımların yapılmasındaki ortak amaç; kıskançlıktan kaynaklanan kemgözün canlı ve cansız üzerindeki yıkıcı ve olumsuz etkilerinden korunmadır. İnsanoğlunda var olan kıskançlık duygusunu şeytan yaratır. Her türlü iyi şeyden nefret eden şeytanın insanın içine saldırdığı ölümcül bir virüs olan kıskançlık ruhları tahrip eder. Ephraim Syrus'a göre nazar, kötülüğün kişileştirmesidir (Vakaloudi, 2000: 183, not 6). Nazar inancının ilk olarak Eski Mısır'da M.Ö. 1. binde ortaya çıktığı görüşü yaygındır (Pinch, 1994: 73; Dielemann, 2015: 23-58). Mısır'da kem göze karşı kullanılmış 'Horus Gözü' denilen iri göz motifinin iyileştirici ve koruyucu gücü olduğuna inanılmıştır. Horus'un gözü manevi anlamda, vicdanın gözünden hiçbir şeyin kaçamayacağını, insanın zihninden geçen her düşünce ve bulunduğu her eylemin keskin bir bakış tarafından izlendiğini anlatmaktadır. Eskiçağ ve Orta Çağ'da sadece sıradan insanlar değil filozoflar ve Ioannes Khrysostomos, Kayserili Basileos ve Ioannes Damaskenos gibi önemli din adamları da şeytan ve diğer kötü ruhlardan kaynaklanan nazarın yıkıcı etkilerine değinmişlerdir (Vakaloudi, 2000: 182-185). Nazar ya da kem gözden korunmak için de üzerinde iri bir göz ve göze hücum etmiş akrep, yılan, ibis kuşu? gibi hayvanlar ile göze batmış durumda mızrak, hançer gibi silahların betimlendiği koruyucu olduğuna inanılan tılsımlar kullanılmıştır. Bu kompozisyon sadece küçük tılsımlar üzerinde değil döşeme mozaikleri ve duvar resimlerinde de betimlenmiştir. Kem göze karşı yapılmış Dura Europos'ta bulunan 3.yüzyıla tarihlenen duvar resminde iri bir göze saldıran mızrak, hançer gibi silahlar ile değişik hayvanların olduğu kompozisyon en eski örneklerden biridir (Akin, 2011: 32, res. 1). Ayrıca Dura Europos'taki Sinagog'da kem göze saldıran yılan, böcek ve gözün üstünde IAW yazılı plakalar da bulunmuştur (Fine, 1996: 44-5, fig. 2.20).

Antakya'da 2 ya da 3. yüzyıla ait Roma dönemi villalarında arkeolojik kazılarla gün ışığına çıkarılmış olan döşeme mozağinde kemgöze saldıran hayvanlar ve silahların yanı sıra kompozisyona iri fallusuyla dikkati çeken Pan ve 'sana da' (Helence KAI CY) yazısı yer alır ⁷. Kem gözü tehdit eden bir tavır ve 'benim için ne diliyorsan sana da aynısı olsun' dileği söz konusudur. Ayrıca 'mutlu kambur' olarak adlandırılan kemgöz mozaiğiyle aynı villada bulunmuş bir diğer mozaik tasvirde yine kambur adamın çıplak bedeninin alt kısmında iri bir fallus betimi dikkati çeker. Başının üst kısmındaki KAI CY yazısı ev sahibinin bereket ve korunma dileğine hizmet etme amacıyla işlendiğini gösterir niteliktedir (**resim 4: Mutlu Kambur (KAI CY) mozaiği Hatay Müzesi, Env.No. 1026a**). Bolluk, bereket getirdiğine ve koruyucu olduğuna inanılmış olan Tanrı Priapus'un atribusu fallus tek olarak da evlerin kapıları üzerine işlenmiştir (Varinlioğlu-Varinlioğlu, 2016: 906-916; Russell, 1982: 539-548). Fallus (phalli) ve fica (baş parmağın işaret ve orta parmak arasına alınması hareketi) tılsım işareti olarak Roma döneminde iyi şans getirmesi için tılsım olarak kullanılmıştır (Marshall, 1969, xlvii).

⁶ Taft, 1991: 2121. Kutsal sözcüğünün üç kez tekrarlanması olan haç ilahisinde de yer alan monofizit trisagion, baba, oğul ve kutsal ruh üçlemesine işaret etmektedir.

⁷ Heintz, 2000: 163, fig.1. Kem göze saldıran köpek, yılan, akrep, çıyan, ibis/turna kuşu ve üç çatalı yaba, kılıç gibi şekillerin olduğu M.S.2. yüzyıl ortalarına tarihlenen döşeme mozaiği, Princeton Üniversitesinin 1934-35 yılları arasında Antakya'da yaptığı kazılarda bir villanın girişinde bulunmuştur (Hatay Arkeoloji Müzesi, 1024 env.no).

Geç Roma döneminin en önemli tılsım figürü, karışık bir yaratık olan dev Anguipedes Abrasaks/Abraksas'tır (Altınoluk, 2013: 13-18; Kaplan, 2016: 96-111). 2-3.yüzyıllarda Mısır'da yaygınlaşan Mısır, Pers, Pagan ve Hıristiyan inancın karışımı olan, astronomiyle yakından ilişkili Gnostisizmde Abrasaks, güneş ve gökyüzü tanrısıdır. Pers mitolojisinden önemli bir mitolojik figürü olan ve Romada özellikle askerler arasında tapınım görmüş Mitras'la bir tutulmuştur (Gitler, 1990: 367-369). Elindeki kamçı ve kalkan ile horoz başı güneşi, üzerindeki Romalı askerlerin giydiği tarzdeki zırh ve elinde tuttuğu kamçı ise imparatorluk gücünü temsil etmektedir. İki ayrı yöne doğru kıvrılan bacakları onun toprakla ilişkisini simgeliyor olmalıdır. Abrasakslı muskaların, aşk ve güç kazanma arzusuyla kullanılmış olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Abrasaks tılsımlarına ABRA ve IAO gibi sözcükler yazılıdır. ABRA monogramı Abrasaks isminin kısaltmasıdır. Helence IAO ise İbrani Tanrısı Yahveh (JHVH)'in ismidir. Kurşun, gem ve papirüs tılsımlarında IAO ismi ve Abrasaks figürüyle sıkça karşılaşılır (Baydur, 2004: 190-196). Iao adı ve Abrasaks betimli tılsımlar Romalılar ve Yahudiler arasında, M.Ö. 1.yüzyıldan M.S. 6. yüzyıla kadar geçen süreçte görülür. Musevi inançta Tanrının gizli isimlerinden olan SABAOTH'da tılsımlarda kullanılmıştır. Günümüzde de popüler bir sihir söz dizimi olan ABRAKADABRA sözcükleri alt alta sıralanıp ve her sırada bir harf eksilip, ters bir üçgen şeklinde yazılıp boyna asıldığında sıtımadan kaynaklanan ateşe iyi geldiğine inanılmıştır⁸. Bir Musevinin tılsımında; Iao kadar güzel ve güçlü, Sabaoth kadar zengin ve otoriter, Liliam gibi kutsal, Barbaras kadar büyük ve Mikail kadar onurlu, Gabriel kadar akıllı ve anlayışlı olmak için Güneş Tanrı Helios'a yakardığı görülmektedir (Goodenough, 1992: 120-121).

Roma İmparatorluk ve Erken Bizans dönemlerine ait çoğunluğu kurşun veya yarı değerli taşlardan yapılmış Abrasaks tasvirli madalyon ve yüzük formulu tılsımlara 'Abrasaks Taşları' ya da 'Gnostik Taşlar' denmiştir. Kurşun ya da yarı değerli taşlar üzerine işlenmiş Geç Roma dönemine ait başka tılsımlar üzerinde Abrasaks figürüne IAW (Yahve) ve EIS TEOS (TEK TANRI) sözcükleri eşlik etmektedir. Rezan Has Müzesi'nde satın alma yoluyla koleksiyona katılmış bir Abrasakslı tılsım bulunur.

Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte koruyucu simgelerde değişimler olsa da içerik aynı kalmıştır. Fallus ve fica işareti artık kullanılmamakla birlikte göz ve göze saldıran hayvan ve silahların olduğu kompozisyon günümüze kadar aynı şekilde kalmıştır.

Bizans döneminde kem gözün sebep olduğu yıkımlara hastalıklar katılmıştır. Tılsımların bu dönemde daha çok nazar, hastalıktan kurtulma, sağlık ve bağışlanma için kullanılmış olduğu görülür. Hastalıklar arasında da kadın hastalıklarının, bel ağrılarının, mide, bağırsak ve baş ağrısının olduğu dikkati çeker⁹.

Roma ve Bizans tılsım dünyasında astrolojiye büyük önem verilmiştir. Yer altı gibi gökyüzünün de farklı katmanlarında yaşayan iyi melekler ve demonların varlığına inanılmıştır. Her türlü hastalığa bu demonların neden olduğuna Mısır ve Mezopotamya'da eski dönemlerden itibaren inanılmıştır (Vakaloudi, 2000: 185, not 19). Mısır'da insan vücudunun 36 parçaya bölünmüş olduğuna bunların astronomiyle de ilişkili farklı insan ve hayvan yüzleri olan demon ya da dekan denilen cinler tarafından yönetildiğine inanılmıştır. Greko-Mısır inancında sihir tanrısı Hermes Trismegaistus'un Kutsal Kitabı'nda her bir demonun bir hastalıkla ilişkili olduğu belirtilmiştir. Örneğin insandaki yüksek ateşe, ateş demonları sebep olmuştur. Çocuk yüzü Achor, baş ağrısıyla bağlantılıdır. Köpek yüzü Choutaret/ Chousin ikinci demon olup burun rahatsızlıklarından sorumludur. Kadın biçimindeki Sichet, işitmeye ilgili, Pharynx ise diş hastalıklarından sorumludur (Vakaloudi, 2000: 186, not 26).

⁸ Altınoluk, 2016: 239-240. Latince, voces magicae olarak adlandırılan, aslında bir ifade ve anlam taşımayan büyülü ses dizimi.

⁹ Bohak, 2003: 11. Kelsey Müzesi'nde bulunan Suriye'den satın alınmış hematitin ön yüzünde eğilmiş buğday saplarını biçen orakçı gösterilmiş, arka yüzde ise 'Bel için' yazısı yer almıştır.

Bizans dönemi büyü ve sihir dünyasını çok etkilemiş olan, 'Süleyman Ahiti/Vasiyetnamesi' olarak tanınan Helence yazılmış yazmada 36 demondan bahsedilir. Süleyman'ın kim olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte Süleyman peygambere mi yoksa Süleyman (Solomon) isimli bir Orta Çağ büyücüsüne mi aittir veya zaman içinde çeşitli metinlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş olup olmadığı belli değildir. Tılsımlarda kullanılan bütün dua, ayet ve isimler Eski Ahit'in Mezmurlar, Süleyman'ın Nesideleri ve Tekvin bölümlerinden alınmıştır. Kitaptaki tılsımların büyük bir kısmı yedi klasik gezegene bağlı olan demonları kontrol altında tutup, onlara isteneni yaptırmak ve sihirbaz onları çağırdığında görünür halde ortaya çıkmalarını sağlamak içindir. Bu metinde zodyağın 12 takımyıldızına bölündüğüne ve bunun da rahatsızlıkları vücudun farklı bölgelerine getirdiğine inanılmıştır. Bu ruhların dekanlar olduğu astrolojik ruhların insan ve hayvan yüzleri taşıdığına kabul edilmiştir. Örneğin, Koç burcunda (Ariel) migrene neden olan Barsaphael, baş melek Gabriel tarafından kovalanmıştır. Göz hastalıklarına sebep olan Aratosael ise baş melek Uriel tarafından kovalanmıştır. Ryax, baş ağrılarına sebep olmuştur ve baş melek Mikail tarafından kovalanmıştır (Vakaloudi, 2000: 186-187, not. 27). Ahit'in anahtar unsuru; Tanrı'nın Kral Süleyman'a Baş melek Mikail aracılığıyla bağışladığı mühür yüzüktür. Süleyman'a yenilen demonlar arasında karmakarışık uzun saçlı Obizuth adındaki yeni doğum yapmış lohusa kadınlar ve bebeklere zarar veren, düşüğe sebep olan dişi şeytan da vardır. Kalabalık demon grubunun insanlarda hastalık, delilik ve her çeşit kötülüğü yarattığına inanılmıştır. Hastalık ve deliliğe sebep olan demonlar, 'tıpkı İsa'nın yaptığı gibi' insanın içinden rahip tarafından özel dua ve ayinlerle çıkarılmalıdır. Konstantinopolis patriği Ioannes Khrysostomos tarafından 5.yüzyılda kaleme alınan bir metinde, her hastalık, illet ve acıya kötü ruhların sebep olduğu ve onların çıkarılması gerektiği anlatılır (exorcism) (Vakaloudi, 2000: 187-188, not. 28).

Madalyon, oval ya da damla formlu Bizans tılsımlarının çoğunlukla bir yüzünde düşmanı mızraklayarak öldüren kutsal binici imgesiyle karşılaşılır. Diğer yüzde ise Medusa başı, kem göze saldıran silah ve hayvanlar, İsa'nın göğe yükselmesi gibi kompozisyonlar ile satırlar halinde yazılar bulunur. Madalyonu çevreleyen bordürdeki yazı kuşağında Süleyman ya da Sisinnios adı geçer ¹⁰. Rezan Has Müzesi'ndeki 1852 envanter numaralı bronz tılsımın bir yüzünde Süleyman, diğerinde de Sisinnios tasvir edilerek koruyucu özelliği arttırılmıştır. Genellikle her ikisinin de ayrı ayrı isimlerinin anıldığı tılsımlar vardır. Pers kökenli Aziz Sisinnios'da farklı isimlerle anılan dişi demon Alabasria, Gyllou, Abyzou'nun musallat olduğu Melitene adlı hamile bir kadını kurtarmış ve demona gizli adını açıklamaya zorlamıştır ¹¹. Sisinnios'un Mısır, Habeşistan, Rusya ve Bulgaristan halk kültüründe popüler olduğu bilinmektedir (Dalton, 1924: 390).

Bizans döneminde insanları koruyan figürler arasına melekler katılmıştır. Özellikle Tanrının huzuruna çıkmış olan yedi meleğin ismi (Mikail, Gabriel, Rafael, Uriel, Ragueel, Sarakel, Remiel) ve betimi tılsımlar üzerinde koruyucu figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Melekler ordusunun başı olan Baş melek Mikail şeytanı yenmiştir. Bu sebeple de şeytanı alt etmiş tasvirlerine tılsımlar ve el yazmaları üzerinde rastlanır. Silifke, Mut arasında yer alan Alahan Manastırı batı kilisesinin (5. yüzyıl) ana giriş kapısının iki yan kısmında, koruyucu amaçla yapılmış olduğu düşünülen kabartmalarda, Baş melek Mikail ve Cebrail, vücudunun alt kısmı sürüngen şeklinde olan dişi şeytanın üzerine basarken gösterilmişlerdir. Zafer edasıyla kötülüğü ayakları altında ezen baş melek veya aziz tasvirleri, Bizans tılsımları üzerinde sıklıkla görmeye alıştığımız bir ikonografik öğelerdir.

¹⁰ Süleyman'ın adı veren madalyon biçimli tılsımlar özellikle Anadolu'nun güneyinde ele geçmektedir. Sagalassos buluntusu için bkz. Talloen, 2011: 597-598, fig.14.

¹¹ Pitarakis, 2015: 241. Büyü pratiklerinde demonların adının ortaya çıkması, şeytan çıkarmanın geleneksel yöntemidir.

Geç Roma döneminden Orta Bizans dönemine kadar geçen sürede tılsımlarda belirli figür, tasvir ve yazıtlar standart bir şekilde tekrarlanmıştır. Bizans dönemi tılsımlarında standartlaşmış olduğu görülen tasvirler yaygın olarak bakır alaşımı ve kurşundan yapılmış yuvarlak, oval, armudi ya da dörtgen formlu madalyon şeklinde olup 1.5 ile 6 cm yüksekliği arasında ölçüleri değişir. Zincire veya deri kayışa asılarak kolye sarkacı olarak taşınmış madalyon tılsımların yanı sıra yüzük, bilezik ve kemerler üzerine de aynı sahneler işlenerek tılsım amaçlı kullanılmışlardır. Madalyon tılsımların çoğunlukla her iki yüzünde, bazen de tek yüzünde tılsım kompozisyonlarının işlendiği göze çarpar.

Bizans'ta yaygın olan kadın hastalıklarıyla ilişkili muskalarda görülen en önemli figür Medusa'dır (Köroğlu, 2005: 159-165). Merkezde saçsız, oval bir yüz ve buradan çıkan 7, 8 ya da 12 adet uçları boynuzlu ya da boynuzsuz yılan kafalarıyla sonuçlanan oldukça stilize edilmiş kollardan oluşur. Yılanların hastalıkları temsil ettiğine inanılır. Bir Medusalı yüzük örneğinde, "Tanrı takanı korur" (Dalton, 1901: no.142). Korint'te yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen bir muskada ise "Hystera/Uterus muskası" yazılıdır (Mundell Mango, 1986: 265, no.92; Davidson, 1952: 244, no.1947). Medusa tasvirli muskalarda, kendi kuyruğunu yutan yılan (ouroboros), hilal, çan ya da çanak biçiminde stilize edilmiş uterus tasviri ve yakınındaki anahtar kadın cinselliğiyle ilişkili semboller olup, kolay doğum ve özellikle düşüğü engelleme amacıyla yapılmış olmalıdır (Vikan, 1984: 77). Bizanslıların inancında rahim, tıpkı bir yılan gibi kadının iradesi dışında, vücut içinde yer değiştirebilen bir yaratıktır (Aubert, 1989: 423, 442-443). Medusalı muskalarda, kadının hasta uterusuna seslenen bir yazıt okunur; "Kara, karanlık, rahim. Kan ye, kan iç. Yılan gibi kıvrıl, aslan gibi kükre ve koyun gibi uzan" (Bouras, 1985: 192-193). Rezan Has Müzesindeki bir başka yuvarlak şekilli kurşun muskanın bir yüzünde kutsal binici, diğer yüzünde yuvarlak biçimli insan yüzünden çıkan 7 yılan başlı kol gösterilmiştir.

Medusalı madalyon biçimli tılsımların çoğunda, her iki yüzün de işlendiği göze çarpar. Ön yüzde genellikle Medusa, diğer yüzde Kutsal Binici tasviri vardır. Ayrıca Bakire Meryem, Antakyalı Azize Margaret, Azize Marina, Azize Theophano veya Hıristiyan dünyası tarafından aziz ve azize kabul edilen İmparator Konstantin ve İmparatoriçe Helena gibi özellikle hamile kadını koruyan kutsallar olduklarına inanılmıştır.

Sonuç olarak, Geç Roma ve Bizans dönemleri boyunca Hıristiyan inancı gereği en önemli koruyucu haçtır (resim: 5, kat.no. 1). Din dışı kabul edilen büyü uygulamaları ve tılsım kullanımının da yaygın olduğu örneklerin bolluğuna dayanılarak söylenebilir. Bizans kaynaklarında da sağlık beklentisi için hekimlerin ve din adamlarının bazı uygulamaları önerdikleri dikkati çeker. Tılsımlar özellikle kişilerin üzerinde taşındığında etkisinin artacağına inanılmıştır. Tılsımların koruyucu olduğuna inanılan özellikleri formları, üretildikleri malzeme ve üzerine işlenen figür, şekil, kompozisyon ve bir kısmı okunamayan gizem harfleri ve kutsal kitaptan alıntı metinlerden kaynaklandığına inanılmıştır. Şeytan ve demonlar, kıskançlıktan kaynaklanan nazar/ kem göz ve hastalıklardan korunmak ve kurtulmak için tılsım kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ortadoğu dünyasında binlerce yıl içinde biriken dini inanışlar ve tek tanrılı dinlerin sembol ve figürleri geç Roma-Bizans dönemi tılsımları üzerinde yan yana yer almıştır.

Rezan Has Müzesinde yer alan geç Roma-Bizans dönemi tılsımları küçük bir koleksiyon olmakla birlikte ilgi çekici örnekleri barındırmaktadır.

REZAN HAS MÜZESİNDEKİ TILSIMLARIN KATALOĞU

KATALOG NO: 1 (resim: 5)

Env. no.: 1630

Ölçüleri: 7.1 cm uzunluk, 5.7 genişlik, 0.1 cm kalınlığındadır.

Malzemesi: Gümüş

Tekniği: Kazıma, niello ve altın yaldız

Buluntu Yeri: Türkiye

Tarihleme: 11-12.yüzyıl

Tanımı: Üstte askı halkası bulunmayan sarkaç olarak kullanılmış olması mümkün haç. Haç kolları merkezden uçlara doğru hafifçe genişleyerek uzanmakta, haç kollarının uçları yarım daire şeklinde sonuçlanmaktadır.

Ön yüz: Haçın ön yüzünde ayakta cepheden gösterilmiş başının arkasında haçlı halesi olan Pantokrator İsa tasviri vardır. Sağ elini takdis etmek için yukarı kaldırmıştır. Sol elinde kutsal kitap tutmaktadır. İsa'nın sağında (haçın yatay kolu üzerinde) yuvarlak madalyon içine alınmış İsa'ya yönelmiş, elleri şefaath diler şekilde gösterilmiş Meryem'in büst tasviri, İsa'nın solundaki yuvarlak madalyon içinde ise Vaftizci Yahya (Ioannes Prodromos)'nın İsa'ya yönelmiş şefaath diler şekildeki büst tasviri betimlenmiştir. Bu üçlü kompozisyonun mahşer günü İsa'dan Meryem ve Yahya'nın şefaath dilemesi (Deisis) olduğu anlaşılmaktadır. Figürlerin yakınlarında isimler yazılmıştır.

Yazıt:

İsa'nın başının üst kısmında IC XC (Ictus Khristos) monogramı,

Meryem'in başının iki yanında MP TΘ

(Meter Theu), Vaftizci Yahya'nın başının iki yanında Ioannes Prodromos yazılıdır.

Arka yüz: Tamamen düz bırakılmıştır.

Yazıt:-

Kaynakça:

Köroğlu, 2009: 38.

Benzerleri:-

KATALOG NO: 2 (resim: 6-7)

Env. no.: 1850

Ölçüleri: 4.6 cm çapında, 38.1 gr ağırlığındadır.

Malzemesi: Kurşun

Tekniği: Kalıba döküm

Buluntu Yeri: Türkiye

Tarihleme: 10-12. yüzyıl

Tanımı: Üstte askı halkası olan daire formulu madalyon sarkacın her iki yüzü de farklı tasvirlerle sahiptir.

Ön yüz: Ortadaki alan 7 eşit bölüme ayrılmıştır. En üstte 6 kollu çarpı ve yanında 5 köşeli yıldız (pentagram) vardır. En altta ise Alfa ve Omega (Omega net gözüküyor) harfleri arasında Chi-Rho işareti, aradaki beş satırda ise Helence yazıt bulunur;

Yazıt:

ΥCΤΕΡΑ ΜΕΛΑΝΗ ΜΕΛΑΝΟΜΕΝΗ ΟC ΟΦΙC ΗΛΕCΕ [ΟC] ΑΡΝΟC ΚΥΜΗΘΗΤΗ

üstéra meláni melanoméni, ós ófics eilúesai ós árnión koimou

Kara kararan rahim, yılan gibi kıvrıl, kuzu gibi uzan!

Arka yüz: Merkezde bir insan yüzü, bu baştan çıkan 7 adet boynuzlu yılan başları ve arada asma dalları bulunmaktadır. Başın tam üstünde uçları halkalarla sonuçlanan 5 kollu çarpı şeklinde bir şekil/harf bulunur. Ortadaki kompozisyonun etrafındaki bordürde Helence bir yazıt vardır.

Yazıt:

+ΑΓΙΟC ΑΓΙΟC ΑΓΙΟC ΚΕ ΒΟΙΘΗ ΤΙ ΦΟΡΟΥCΙ ΑΜ

+Αγιος Άγιος Άγιος κύριε βοήθει τη φορούση αμήν

+ Kutsal kutsal kutsaldır, Tanrı taşıyanı korur, Amin

Kaynakça:

Köroğlu, 2004: 12-17.

Pitarakis, 2009: 167-252.

Sever Georgousakis, 2017: 193, kat.no.03.

Benzerleri:

Harrison, 1986: no. 621 (12. yüzyıl)

Wamser, 2004: fig. 588 (12. yüzyıl)

Pitarakis, 2015:340, no. 98 (10-12. yüzyıl)

Spier, 1993: no. 6/7(10-12. yüzyıl).

KATALOG NO: 3 (resim: 8-9)

Env. no.: 1851

Ölçüleri: 4.3 cm çapında, 22.8 gr ağırlığındadır.

Malzemesi: Kurşun

Tekniği: Kalıba döküm

Buluntu Yeri: Türkiye

Tarihleme: 10-12. yüzyıl

Tanımı: Üstte askı halkası olan daire formlu madalyon sarkacın her iki yüzü de farklı tasvirlerle sahiptir. Madalyonun ön ve arka yüzünü kuşatan bordür vertikal kısa çizgilerle doldurulmuştur.

Ön yüz: Madalyonun merkezinde bir haç, merkezde daire içine alınmış bir insan yüzü. Haçın böldüğü her bir çeyrek alanda yüzleri birbirine bakar durumda ikili gruplandırılmış, ağızları açık, sivri dik boynuzları olan sekiz yılan betimlenmiştir.

Yazıt:-

Arka yüz: Ortadaki alanda bir atlı betimlenmiştir. Atın başı sola dönüktür. Atın önünde bir haç tasvir edilmiştir. Binicinin başında hale, arkasında rüzgarın etkisiyle kalkmış pelerini havalanmış durumda gösterilmiştir. Atın ön ayakları altında sır üstü yere düşmüş bir figür bulunmaktadır.

Yazıt:-

Kaynakça:

Sever Georgousakis, 2017:206, kat.no.11

Benzerleri:

Wamser, 2004: fig. 590 (10-12.yüzyıl)

Spier, 1993: no. 21(10-12.yüzyıl).

KATALOG NO:4 (resim: 10-11)

Env. no.: 1852

Ölçüleri: 4.4 cm çapında, 19.7 gr ağırlığında

Malzemesi: Bakır alaşımı

Tekniği: Döküm ve kazıma

Buluntu Yeri: Suriye/ Filistin?

Tarihleme: 6-7. yüzyıl

Tanımı: Üstte yuvarlak askı deliği olan daire formlu madalyon sarkacın her iki yüzü de farklı tasvirlerle sahiptir. Madalyonun ön ve arka yüzünü kuşatan yazılar bordür olarak ortadaki figürleri kuşatmaktadır. Bronz tılsım, her iki kutsal kişinin adını taşımasından dolayı ayrıca önemlidir.

Ön yüz: Bir daire içine alınmış haç tasviri, iki yatay kısa çizginin üstünde yükselmektedir. İsa'nın Golgotha Tepesi'ndeki gerçek haçı temsil edilmiş olmalıdır. İki yanında ay ve güneşin kişileştirmesi olduğu, başlarındaki simgelerden anlaşılan iki figür vardır. Ortadaki kompozisyonu bir yazı kuşağı çevirmektedir.

Yazıt:

ΑΓΙΟΣ ΑΓΙΟΣ ΑΓΙΟΣ ΑΓΙΟΣ ΚΟ[Λ]ΟΜΟΝ ΑΜΙΝ

Άγιος Άγιος Άγιος Άγιος Σολομών αμήν.

Kutsal, kutsal, kutsal, kutsal Süleyman Amin

Arka yüz: Madalyonun merkezinde başı ve gövdesi sola dönük bir kutsal binici vardır. Başının ön kısmında bir Grek haçı bulunur. Sağ elindeki mızrağını atın ön ayakları altındaki yatan göğüsleri belirgin gösterilmiş dişi figüre saplamıştır. Ortadaki kompozisyonu bir yazı kuşağı çevirmektedir.

Yazıt:

CICINNICOC[-----]

Σισίννισσος [-----]

Aziz Sisinius [-----]

Kaynakça:

Sever Georgousakis, 2017: 219-220, kat.no.17

Benzerleri:

Stiegemann, 2001: IV. 6 (6-7. yüzyıl)

Schlumberger, 1895: no. 2.

Papanikola-Bakirtzis, 2002: no. 732 (6-7. yüzyıl)

Matantseva, 1994: Pl. 14.

Pitarakis, 2014: figs. 6- 7 (6-7.yüzyıl)

KATALOG NO: 5 (resim: 12-13) (çizim: 2)

Env. no.: -

Ölçüleri: 2.7 cm çapında, 8.4 gr ağırlığında

Malzemesi: Kurşun

Tekniği: Döküm

Buluntu Yeri:

Tarihleme: 6-7. yüzyıl

Tanımı: İki yanda yarım daire askı halkaları olan daire formlu madalyon sarkacın her iki yüzü de farklı tasvirlerle sahiptir. Madalyonun ön ve arka yüzü kabartma noktalı dairelerden oluşan bordür tarafından kuşatılmaktadır.

Ön yüz: Ortadaki büyük haçlı asayı elleriyle kavramış tutar şekilde yandan gösterilmiş iki baş melek görülür. Melekler cennetin korumasını sembolize ederler.

Arka yüz: Madalyonun merkezindeki iki kulplu iri vazodan çıkan asma dalları ve üzümlemler ile vazodan iki yanında vücutları dışa, başları vazoya dönük iki tavus kuşu betimlenmiştir. Vazodan çıkan asma ve üzüm bolluk bereket simgesidir. Sadece Roma'da değil Musevi ve Erken Hıristiyan dönemi kuyumculuğunda, mimari plastik ve döşeme mozaiklerinde yaygın biçimde kullanılmıştır. Üzüm ve asma İsa'yı temsil eder.

Yazıt:-

Kaynakça:

Sever Georgousakis, 2017: 277-278, kat.no.42

Benzerleri:

Wamser, 2004: no. 639 ve 655 (6-7. yüzyıl)

Dalton, 1901: fig. LIX (6-7. yüzyıl)

Ross, 1962: no. 119 (6-7. yüzyıl)

Spier, 1993: no. 598 (5-6. yüzyıl)

Fulghum Heintz, 2003 no. 141 (6-7. yüzyıl)

KATALOG NO: 6 (resim: 14-15)

Env. no.: 1718

Ölçüleri: 2.6 cm çapında, 10.1 gr ağırlığında

Malzemesi: Bakır alaşımı

Tekniği: Döküm ve kazıma

Buluntu Yeri: -

Tarihleme: 6-7. yüzyıl

Tanımı: Daire biçimli objenin arka yüzünde ipe ya da zincire geçirilerek kullanılması için yapılmış bir halka vardır. Düğme biçimli objenin gerçek kullanım şekli bilinmemektedir.

Ön yüz: Ortadaki beş satır halindeki yazının çevresini v şeklinde kısa kesik çizgilerle doldurulmuş bordür kuşatmaktadır

Yazıt:

+ ΣΦΡΑΓΙΣ ΣΟΛΟΜΟΝ ΒΟΗΘΙ ΤΟ ΦΟΡΟΝΤΙ

+ σφρα γίς Σο λομώ ν βοη θεί τῶ φορό ντι

+ Süleyman'ın mührü, taşıyana yardım eder.

Arka yüz:

Yazıt:-

Kaynakça:

Sever Georgousakis, 2017: 279-280, kat.no.43

Benzerleri:

Sever Georgousakis, 2017: 295, kat.no.44 (Muğla, Fethiye Müzesi, env. no. 1062)

Wamser, 2004: no. 461 (6-7. yüzyıl).

Grünbart, 2007: 139.

KATALOG NO: 7 (resim: 16-17) (çizim : 3)**Env. no.:** 1853**Ölçüleri:** 3 cm uzunluk, 2.6 gr genişlik, 0.2 cm kalınlıktadır.**Malzemesi:** Kurşun**Tekniği:** Döküm**Buluntu Yeri:** -**Tarihleme:** 4-5. yüzyıl**Tanımı:** Dikdörtgen biçimli objenin üst kısmında ipe ya da zincire geçirilerek kullanılması için iki askı halkası vardır.**Ön yüz:** Dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış büyük daire sekiz kollu Hıristogram ile doldurulmuştur. Dairenin dört tarafında 4 yıldız vardır.**Arka yüz:** Dikdörtgen çerçeve içinde 3 satır halinde yazı vardır.**Yazıt:**

ΨΥΛΑΚΤΗΡΙΟΝ ΑΠΟ [-----]

φυλακτήριον από [-----]

[-----] 'dan koruma

Kaynakça:

Sever Georgousakis 2017, 294-295, kat.no.50

Benzerleri:

Spier 2007, no. 142. (4-5. yüzyıl)

Stiegemann 2001, no. IV.60 (6-7. yüzyıl)

Wamser 2004, no. 583(6-7. yüzyıl)

KATALOG NO: 8 (resim: 18-19) (çizim : 4)**Env. no.:** 1626**Ölçüleri:** 5.7 cm yükseklik, 4.7 cm genişlik, 0.1 cm kalınlıktadır.**Malzemesi:** Gümüş**Tekniği:** Döküm ve kazıma**Buluntu Yeri:** Suriye-Filistin**Tarihleme:** 6-7. yüzyıl**Tanımı:** Ovalimsi daire biçimli madalyonun üst kısmında ipe ya da zincire geçirilerek kullanılması için iki askı halkası vardır.**Ön yüz:** 11 satır halindeki yazıtın etrafını bir yazıt kuşağı kuşatmaktadır.**Yazıt:**

+ [ΠΑ]ΤΙΡ ΗΜΟΝ ΕΝ ΤΙΣ ΟΥΡΑΝΟΣ [ΑΓΙΑ]ΚΤΙΤΟ ΤΟ ΩΝΟΜΑ ΣΟΥ
ΕΛΘΑΤΟ Ι ΒΑCΙΑΙΑ ΟΥ ΓΕΝΙΘΙΤΟ ΤΟ ΘΕΛΙΜΑ ΟΥ ΟC ΕΝ ΟΥΡΑΝΟ
ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΙC ΤΙC ΤΟΝ ΑΡΤΟ[Ν Η]ΜΟΝ ΤΟΝ ΕΠΙΟΥCΙΟΝ [ΔΟC Η]ΜΙΝ
CΙΜΕΡΟΝ ΚΑΙ Α[ΦΕC ΗΜΙ]Ν ΤΑ ΨΕΛΙΜΑΤΑ [ΗΜ]ΟΝ ΩC ΚΑΙ ΙΜΙC
ΑΦΙΟΜΕΝ ΤΥC ΟΦΕΛΕΤΕC ΙΜΟΝ ΚΑΙ ΜΗ CΙΝΙΚΙC ΙΜΑC.,

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία
σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν ἄρτον
ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,
ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς.

Cennetteki babamız, senin adın olsun.

Senin krallığın, Cennette olduğu gibi, yeryüzünde de senin olacak.

Bugün bize günlük ekmeğimizi ver. Ve bağışladığımız gibi, borçlarımızı bağışla.

Ve bizi baştan çıkarma.

Arka Yüz: Madalyonun kenar kısmını tek satır halinde bir yazı kuşatmaktadır. Madalyonun üst kısmında kutsal binici tasvir edilmiştir. Atın ayakları altında sırt üstü düşmüş dişi şeytanın yılan biçimli kuyruğu görülmektedir. Madalyonun orta kısmında büyük bir parça koparak kaybolduğundan dişi şeytanın belden yukarısı kaybolmuştur. Sol tarafta gösterişli kanatlarıyla cepheden gösterilmiş Baş melek Mikail ile sol tarafında başı haleli iki büst insan tasviri vardır. Ortada Süleyman'ın mührü yazısı, aşağı sağda bir monogram, ortada akrep yiyen bir kuş ve haç biçimli monogramda Trisagion olarak işlenmiştir. Erken Bizans döneminde farklı tılsımlar üzerinde gördüğümüz kompozisyonlar bu tılsım üzerinde bir arada kullanılmış, tüm kötülöklere karşı birlikte önlem alınmak istenmiş olmalıdır.

Yazıt:**Ön Yüz:****Çevredeki yazıt:**

+ Ο ΚΑΤΥΚΟΝ ΕΝ ΒΩΗΑ ΤΟΥ ΥΨΙCΤΟΥ Ε[Ν C]ΚΕΠΙ ΤΟΥ ΘΥ ΤΟΥΟΥΡΑΝΟ

+ 'Ο κατοικῶν ἐν βοηθεία τοῦ Ὑψίστου, ἐν σκέπη τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ σφραγίς Σολομών

+En yüksek sığınakta yaşayan kimse Yüce Tanrı'nın gölgesinde yatacak.

Ortadaki yazıt: CΦP[ΑΓΓ]C COΛΟΜΟΝ Süleyman'ın Mührü

Meleğin altındaki yazıt: ΜΙΧΑΙΛ Μιχαήλ Mikail

Tanımlanamayan monogram;

Kuşun yazıtı: ΠΙΟ πίνω Ben içtim.

Haç monogramın yanındaki harfler:ΣΡΛ:

Άγιος ο Θεός, Άγιος Ισχυρός, Άγιος Αθάνατος, ο σταυρωθείς, ελέησον ημάς.

Monofizit Trisagion: Kutsal Tanrı, Kutsal Yüce, Kutsal Ölümsüz, bizim için çarpmıha gerilmiş olan, bize merhamet et.

KATALOG NO: 9 (resim 20-21)

Env. no.: 1625

Ölçüleri: 4.7 cm uzunluk, 4 cm genişlik, 0.1 cm kalınlık

Malzemesi: Bakır alaşımı

Tekniği: Döküm ve kazıma

Buluntu Yeri: -

Tarihleme: Geç Roma-Erken Bizans dönemi

Tanımı: Daire biçimli objenin üst kısmında ipe ya da zincire geçirilerek kullanılması için iki askı halkası vardır.

Ön yüz: Madalyonun ön yüz olması muhtemel tarafında uçları küçük halkalarla sonuçlanan İbrani yazısından kaynaklandığı düşünülen dağınık halde yüzeye serpiştirilmiş gibi görünen gizem harfleri vardır.

Yazıt: Gizem harflerinin yanında Helence EPA sözcüğü okunmaktadır.

Arka yüz: Bu yüzde de dağınık gizem harfleri ile sanki yatak benzeri bir yerde yatar vaziyette insan figürü ? betimlenmiştir. İnsan figürü olması muhtemel şeklin sağ ve sol tarafında Helence sözcükler seçilmektedir.

Yazıt: LEO (Leo) ve Hygeia (sağlık)

Kaynakça:Köroğlu, 2009: 39.

Benzerleri:-

KATALOG NO: 10 (resim 22-23)

Env. no.: -

Ölçüleri:2.5 cm uzunluk, 2.4 cm genişlik, 0.2 cm kalınlık

Malzemesi: Kurşun

Tekniği: Döküm

Buluntu Yeri: -

Tarihleme: 2-4. yüzyıl

Tanımı: Daire biçimli objenin üst kısmında ipe ya da zincire geçirilerek kullanılması için bir askı halkası vardır.

Ön yüz: Daire biçimli madalyonun ön yüzünü kabartma noktalardan oluşan bir bordür kuşatmaktadır. Ortadaki alanda horoz biçiminde başı yandan, Roma asker giysileri/ zırh içinde gösterilmiş, elinde kamçı ve kalkan tutan yılan bacaklı dev Abrasaks betimlenmiştir.

Yazıt:-

Arka yüz: Madalyonun arka yüzünü noktalı daire bordür kuşatmaktadır. Üst kısmında çanak şeklinde hilal ve üstünde yıldız vardır.

Yazıt: Altta ABRA (Abra), onun altında da CAX olması muhtemel sözcükler vardır.

Kaynakça:-

Benzerleri:

Altınoluk, 2013:14, res.1a-1b.

Altınoluk, 2016: 251, res.3-4.

resim 1-Rezan Has Müzesindeki altın ve gümüş lamella tüpleri

resim 2-Rezan Has Müzesindeki altın lamella

resim 3-Rezan Has Müzesindeki gümüş lamella

resim 4- Mutlu Kambur (KAI CY) mozaïği Hatay Müzesi, Env.No.1026a I

resim 5- Rezan Has Müzesi 1630 env. no.lu gümüş haç

resim 6-Rezan Has Müzesi 1850 env.no.lu ön yüz

resim 6-Rezan Has Müzesi 1850 env.no.lu arka yüz

resim 8-Rezan Has Müzesi 1851 env.no.lu kurşun madalyon ön yüz

resim 9-Rezan Has Müzesi 1851 env.no.lu kurşun madalyon arka yüz

resim 10-Rezan Has Müzesi 1852 env.no.lu bakır alaşımı madalyon ön yüz

resim 11-Rezan Has Müzesi 1852 env.no.lu bakır alaşımı madalyon arka yüz

resim 12-Rezan Has Müzesi kurşun madalyon ön yüz

resim 13-Rezan Has Müzesi kurşun madalyon arka yüz

resim 14-Rezan Has Müzesi 1718 env.no.lu bakır alaşımı madalyon ön yüz

resim 15-Rezan Has Müzesi 1718 env.no.lu bakır alaşımı madalyon arka yüz

resim 16-Rezan Has Müzesi 1853 env.no.lu bakır alaşımı madalyon ön yüz

resim 17-Rezan Has Müzesi 1853 env.no.lu bakır alaşımı madalyon arka yüz

resim 18-Rezan Has Müzesi 1626 env.no.lu bakır alaşımı madalyon ön yüz

resim 19-Rezan Has Müzesi 1626 env.no.lu bakır alaşımı madalyon arka yüz

resim 20-Rezan Has Müzesi 1625 env.no.lu bakır alaşımı madalyon ön yüz

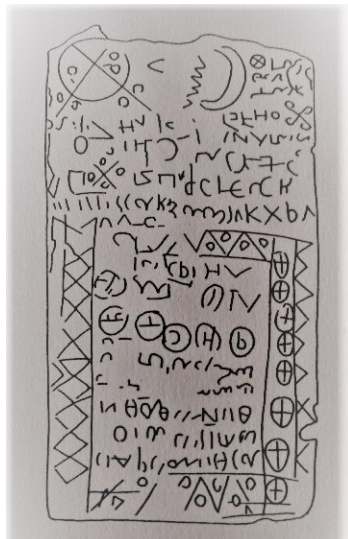
resim 21-Rezan Has Müzesi 1625 env.no.lu bakır alaşımı madalyon arka yüz

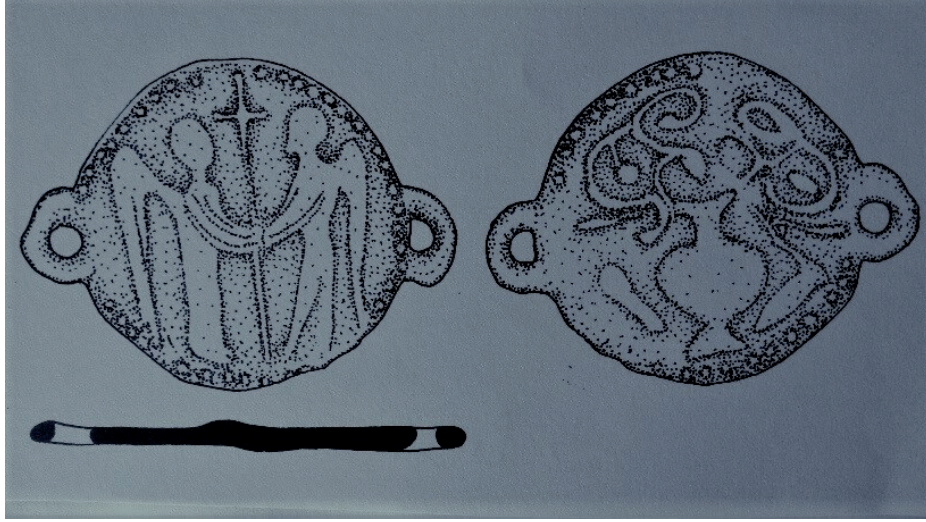
resim 22-Rezan Has Müzesi kurşun madalyon ön yüz

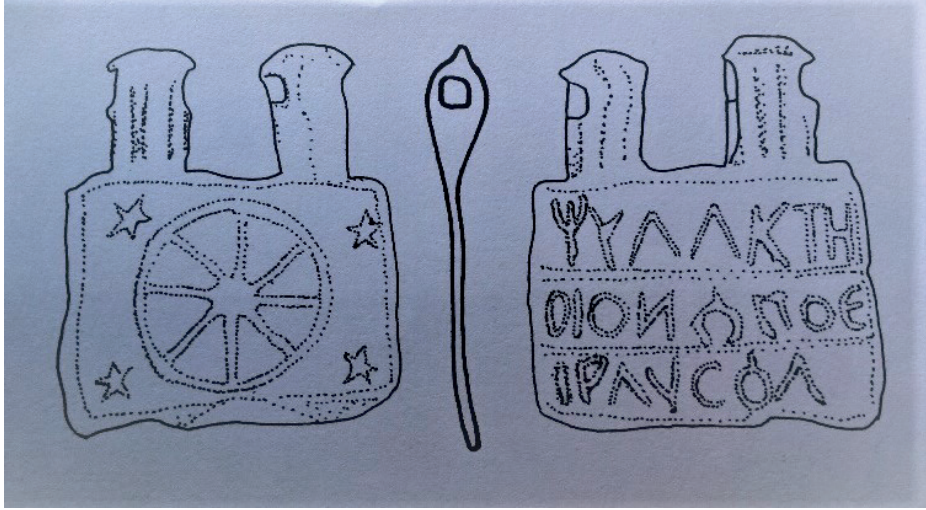
resim 23-Rezan Has Müzesi kurşun madalyon arka yüz

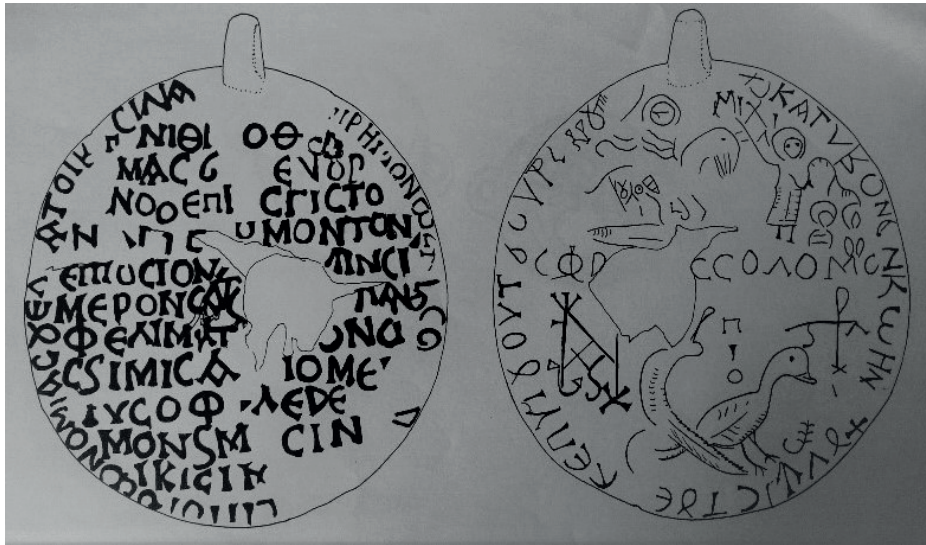
çizim 1: Rezan Has Müzesindeki gümüş lamellanın çizimi

çizim 2:Rezan Has Müzesindeki 1851 env.no.lu kurşun tılsımın ön-arka yüz çizimi

çizim 3:Rezan Has Müzesindeki 1853 env.no.lu kurşun tılsımın ön-arka yüz çizimi

çizim 4:Rezan Has Müzesindeki 1626 env.no.lu gümüş tılsımın ön-arka yüz çizimi

KAYNAKÇA

- Akın, 2011
Akın,H.,Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı, Phoenix Yayinevi, Ankara.
Altınoluk, 2013
Altınoluk, Z.S.,”Batı Anadolu'dan İki Tılsımlı Obje: ABRASAKS”, Tarhan Armağanı, M. Taner Tarhan'a Sunulan Makaleler/ Essays in Honour of M. Taner Tarhan, ed. O. Tekin- M. H. Sayar- E. Konyar: 239-252.
Altınoluk 2016
Altınoluk, Z. S., “Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nde Batı Anadolu'daki Senkretik Büyü Uygulamalarında Bir Bakış: IAO, ABRASAKS”, Eskiçağ Yazıları 10: 239-252.
Altınoluk-Atakan, 2016
Altınoluk, S.- N. Atakan, “Abraks, A Magical Gem in Istanbul Archaeological Museums “, Anatolia Antiqua 22: 219-223.
Aubert, 1989
Aubert, J. J.,”Threatened Wombs: Aspect of Ancient Uterine Magic”, Greek-Roman and Byzantine Studies 30: 421-449.
Barb, 1966
Barb, A. A.,”Antaura the Mermaid and the Devil's Grandmother”, The Journal of the Waburg and Courtauld Institutes 29: 1–23.
Baydur, 2004
Baydur, N. “IAO”, TÜBA-AR VII: 190-196.
Bohak, 2003
Bohak,G., “Eskiçağ Tılsım Taşları ve Muskalarında Sanat ve Güç”, P Dergisi, Büyü ve Sanat İstanbul, çev. C. Üster: 8-15.
Bonner,1950
Bonner,C., Studies in Magical Amulets, Chiefly Graeco-Egyptian, Ann Arbor.
Bouras, 1985
Bouras,L., “Medusa Amulet”, Byzantine and Post Byzantine Art, Athens.
Ceylan, 2007
Ceylan,G.,”Kuyumcu Kalıbı”, ‘Kalanlar’, 12. ve 13. Yüzyıllarda Türkiye'de Bizans/ 'The Remnants' 12th and 13th Centuries Byzantine Objects in Turkey , ed. A. Ödekan-E. Akyürek, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul 2007: 257.
Cibiroğlu, 2004
Cibiroğlu, Y.,Kadın Saçı Büyü ve “Türban”, Payel Yayinevi, İstanbul 2004.
Cooper, 1992
Cooper, J. C., “Snake”, An Illustrated Encyclopedia of Traditional Symbols, London: 146-151.
Dalton, 1901
Dalton, O. M., Catalogue of Early Christian Artifacts and Objects from the Christian East in the British Museum, London.
Dalton, 1924
Dalton, O. M., “A Gold Pectoral Cross and Amuletic Bracelets of the Sixth Century”, Melanges Offerts am G. Schlumberger II, Paris: 386-390.
Davidson, 1952
Davidson, G. R., Corinth, The Minor Objects, Result of the Excavations XII, New Jersey-Princeton.
Davidson, 2009
Davidson, G.,Melekler Sözlüğü 'Gözden Düşmüş Melekler Dahil', çev İ. Yerguz, İstanbul.

- Dickie, 1999
- M. W. Dickie, 'Bonds and Headless Demons in Greco-Roman Magic', *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 40: 99-104.
- Dielemann, 2015
- Dielemann, J., 'The Materiality of Textual Amulets in Ancient Egypt', *The Materiality of Magic*, eds. D. Boschung-J.N.Bremmer, Paderborn: 23-58.
- Fine, 1996
- Fine, S., *Sacred Realm, The Emergence of the Synagogue in the Ancient World*, New York.
- Flemming, 1969
- Flemming, J., "Kreuz und Pflanzenornament", *Byzantino Slavic* 30: 88-115
- Foskolou, 2014
- Foskolou, V., "The Magic of the Written Word: The Evidence of Inscriptions on Byzantine Magical Amulets", *Δελτίον Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 35: 329-348.
- Fulghum Heintz, 2003
- Fulghum Heintz, M., "Health", *Byzantine Women and Their World*, ed. I. Kalavrezou - A. E. Laiou - A. Walker - E. A. Gittings - M. Fulghum-Heintz - B.V. Penčeva -J. Cuno, Harvard University Art Museums. Cambridge: 275-305.
- Giannobile-Jordan, 2006
- Giannobile, S.- D. R. Jordan, 'A Lead Phylactery from Colle san Basilio (Sicily)', *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 46: 74-75.
- Gitler, 1990
- Gitler, H., "Four Magical and Christian Amulets", *Liber Annuus* 40: 367-369.
- Goodenough, 1992
- Goodenough, E. R., *Jewish Symbols in the Greco-Roman Period*, ed. J. Neusner, Princeton: 120-121.
- Goodman, 1989
- Goodman, F., *Magic Symbols*, London.
- Gregory, 1991
- Gregory, T. E., "Gnosticism", *The Oxford Dictionary of Byzantium* II: 856-57.
- Grabar, 1970
- Grabar, A., "Deux portails sculptés paléochrétiens d'Égypte et d'Asie Mineure, et les portails Romains", *Cahiers Archéologiques* 20: 43-47.
- Greenfield, 1989
- Greenfield, R. "Saint Sisinnios, the Archangel Michael and the Female Demon Gylou: The Typology of the Greek Literary Stories." *Byzantina* 15: 83-142.
- Grünbart, 2007
- Grünbart, M., *Material Culture and Well-Being in Byzantium (400-1453): Proceedings of the International Conference (Cambridge, 8-10 September 2001)*. Vol. 356, Austrian Academy of Science.
- Hadzidakis, 1944
- Hadzidakis, M., "Un Anneau Byzantin du Musée Benaki", *Byzantinisch Neugriechische Jahrbücher* 27 (1944): 174-206.
- Harrison, 1986
- Harrison, R. M., *Excavations at Saraçhane in Istanbul*, Vol. 1: Princeton.
- Heintz, 2000
- Heintz, F., "Magic Tablets and the Games at Antioch", *Antioch, The Lost Ancient City*, Princeton-New Jersey: 163-167.
- Kaplan, 2016
- Kaplan, D., "Smintheion'dan Abrasax Tasvirli Bir Amulet ve İkonografisi", *Anadolu/Anatolia* 42: 95-

123.

Kieckhefer, 2000

Kieckhefer, R., Magic in the Middle Ages, Cambridge University Press, Cambridge.

Kitzinger, 1980

Kitzinger, E., "Christian Imagery: Growth and Impact", Age of Sprituality, A Symposium The Metropolitan Museum of Art, New York: 141-160.

Konuk-Arslan, 2000

Konuk, K.- M. Arslan, Ancient Gems and Finger Rings From Asia Minor The Yüksel Erimtan Collection/ Anadolu Antik Yüzük Taşları ve Yüzükleri, Ankara.

Kotsopoulos 2005

Kotsopoulos, S., "Passions, Stoic and Christian, from a Psychiatric Perspective", 38.Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, ed. N. Sarı- A. H. Bayat- Y. Ülman- M. Işın, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Ankara: 179-182.

Köroğlu, 2003

Köroğlu, G., "Haluk Perk Koleksiyonundan Örneklerle Bizans Uygarlığında Muskalar", P, Sanat, Kültür ve Magazin 29: 16-21.

Köroğlu, 2004

Köroğlu, G., "Byzantine Amulets Illustrated by Examples from the Hâluk Perk Collection." P, Art and Culture Magazine 12: 12-17.

Köroğlu, 2005

Köroğlu, G., "Bizans Döneminde Nazar ve Kadın Hastalıklarına Karşı Kullanılmış Tılsımlar", 38.Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, ed. N. Sarı- A. H. Bayat- Y. Ülman- M. Işın, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Ankara: 159-166.

Köroğlu, 2007

Köroğlu, G., "Bizans'ta Gelin Takıları", P Dergisi 43: 36-45.

Köroğlu, 2009

Köroğlu, G.- vd., Neolitik'ten Selçuklu'ya Sessiz Tanıklar, Haluk Perk Koleksiyonu Sergi Kataloğu, Rezan Has Müzesi, Mart-Haziran 2009, İstanbul.

Köroğlu, 2013

Köroğlu, G., "Silifke Müzesi'nden Erken Bizans Dönemine Ait Gümüş Tılsım", Seleucia ad Calycadnum 3: 81-99.

Köroğlu, 2016

Köroğlu, G., "Olba Kazısında Ele Geçen Erken Bizans Dönemine Bir Tılsım", Seleucia ad Calycadnum 6: 137-159.

Maguire, 1995

Maguire, H., "Magic and Christian Image", Byzantine Magic, ed. H. Maguire, Harvard University Press, Washington D.C.: 51-71.

Maguire, 1998

Maguire, H., "The Cage of Crosses: Ancient and Medieval Sculptures on the "Little Metropolis" in Athens", Rhetoric, Nature and Magic in Byzantine Art, Ashgate/ Variorum, Aldershot 1998: 169-172

Maguire, 1998a

Maguire, H., "Magic and Geometry in Early Christian Floor Mosaics and textiles", Rhetoric, Nature and Magic in Byzantine Art, Ashgate/Variorum, Aldershot 1998, 265-269.

Mango, 1992

Mango, C., "Diabolus Byzantinus", Dumbarton Oaks Papers 46: 215-23.

Mango, 1998

Mango, C., Byzantium, The Empire of the New Rome, London.

- Marshall, 1969
- Marshall, F. H., Catalogue of the Jewellery, Greek, Etruscan and Roman in the Departments of Antiquities, British Museum, London.
- Mastrocinque, 2007
- Mastrocinque,A., "Late Antique Lamps with Defixiones", Greek, Roman, and Byzantine Studies 47: 87-99.
- Matantseva, 1994
- Matantseva,T., "Les Amulettes Byzantines Contre Le Mauvais OEil Du Cabinet DesMédailles", JbAC 37: 110-21.
- Mundell Mango, 1986
- Mundell Mango, M., Silver from Early Byzantium, The Kaper Koraon and Related Treasure, Baltimore-Maryland.
- Ogden, 2015
- Ogden, D., Eski Yunan ve Roma'da Büyü ve Büyücülük, ed. B. Ankarloo-S.Clark, Türkçeye çev. Ç. Dürüşken-E. Çoraklı, İstanbul.
- Papanikola-Bakirtzis , 2002
- Papanikola-Bakirtzis, D. (ed.), Everyday Life in Byzantium: Thessaloniki, White Tower, Oct. 2001-Jan. 2002: Hellenic Ministry of Culture.
- Pinch, 1994
- Pinch,G.,Magic in Ancient Egypt, Austin.
- Pitarakis, 2009
- Pitarakis, B., "The Material Culture of Childhood in Byzantium", Becoming Byzantine: Children and Childhood in Byzantium, ed. A. Papaconstantinou-A.-M. Talbot, Washington, D.C.: 167-252.
- Pitarakis, 2012
- Pitarakis,B., "Git, Git Nefret Edilen!": Bizans'ta Büyü, Sağlığı Koruma ve Kötülüğü Kovma Sanatı", İstanbul Araştırmaları Yıllığı 1: 15-30.
- Pitarakis, 2014
- Pitarakis, B., "Magie, Santé, Piété Privée", Les Savoirs Magiques Et Leur Transmission DeL'antiquité à La Renaissance, edited by Jean-Michel Spieser and Véronique Dasen,Florence: 371-96.
- Pitarakis, 2015
- Pitarakis, B.(ed), Hayat Kısa, Sanat Uzun, Bizans'ta Şifa Sanatı/ Life is Short, Art Long, The Art of Healing in Byzantium, Pera Müzesi Yayını, İstanbul: 42-63.
- Richter, 1956
- Richter, G. M. A., Catalogue of Engraved Gems Greek, Etruscan and Roman, Metropolitan Museum of Art, New York.
- Rizzardi, 1989
- Rizzardi,C., "Note Sull' Antico Episcopio di Ravenna Formazione e Suiluppo", Actes du XIe Congrès Intenational d'Archeologie Chrétienne I: 711-732.
- Robinson, 1953
- Robinson, D. M., "A Magical Inscription from Pisidian Antioch", Hesperia 22/3: 172-174.
- Ross, 1962
- Ross, M.C. Catalogue of the Byzantine and Early Mediaeval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection Vol.1, Washington, D.C..
- Russell, 1982
- Russell, J., "The Evil Eyes in EarlyByzantine Society Archaeological Evidence from Anemuriumin Isauria", Jahrbuch der Österreichen Byzantinistik 32/3, Akten II/3, Wien: 539-547.
- Russell, 1995

- Russels, J., "The Archeological Context of Magic in the Early Byzantine Period", *Byzantine Magic*, ed. H. Maguire, *Dumbarton Oaks Papers*, Washington D.C.: 35-50.
- Russell, 1999
- Russell, J. B., *İblis, Erken Dönem Hıristiyan Geleneği*, İstanbul.
- Russell, 2001
- Russell, J. B., *Lucifer, Ortaçağ'da Şeytan*, çev. A. Fethi, İstanbul.
- Russels, 2000
- Russels, J., "Household furnishings", *Antioch, The Lost Ancient City*, ed. Ch. Kondoleon, Princeton.
- Schlumberger, 1895
- Schlumberger, G. L., "Amulettes Byzantins Anciens Destinés À Combattre Les Maléfices Et Les Maladies" Par Gustave Schlumberger." *Mélanges D'archéologie Byzantine: Monnaies, Médailles, Méreaux, Jetons, Amulettes, Bulles D'or Et De Plomb, Poids De Verre Et De Bronze, Ivoires, Objets D'orfèvrerie, Bagues, Reliquaires, Etc.*, eds. S.G.L. Schlumberger. E. Lerou.
- Sever Georgousakis, 2017
- Sever Georgousakis, D., *Against All Evil: Byzantine Portable Objects of Private Protection from Turkey*, A Dissertation Submitted to the Graduate School of Social Sciences & Humanities in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Archaeology and History of Art, Koç University, İstanbul.
- Smith, 2006 Smith, J. N., "Magic at Crossroads in the Sixth Century", *Byzantine Style, Religion and Civilization*, In Honour of Sir Steven Runciman, ed. E.M. Jeffreys, Cambridge.
- Spier, 1993
- Spier, J., "Medieval Byzantine Magical Amulets and Their Tradition", *The Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 56: 25-62.
- Spier, 2007
- Spier, J., *Late Antique and Early Christian Gems. Vol. 20*, Reichert Verlag.
- Stewart, 1991
- Stewart, C., *Demons and the Devil: Moral Imagination in Modern Greek Culture*, Princeton 1991.
- Stiegemann, 2001
- Stiegemann, Ch., *Byzanz, Das Licht dem Osten: Kunst und Alltag im Byzantinischen Reich vom 4 bis 15. Jahrhundert*, Mainz.
- Taft, 1991
- Taft, R. F., "Trisagion", *The Oxford Dictionary of Byzantium* III: 2121.
- Talloon, 2011
- Talloon, P., "From Pagan to Christian Religious Iconography in Material Culture From Sagalassos", *The Archaeology of Late Antique 'Paganism'* Late Antique Archaeology 7 (2009), ed. L. Lavan-M. Mulyran, Leiden: 573-607.
- Unterman, 1997
- Unterman, A., "Amulets", *Dictionary of Jewish Lore and Legend*, London: 40-41.
- Vakaloudi, 2000
- Vakaloudi, A. D., "Desidaimonia and the Role of The Apotropaic Magic Amulets in the Early Byzantine Empire", *Byzantion* LXX: 182-185.
- Varinlioğlu- Varinlioğlu, 2016
- Varinlioğlu, G.- E. Varinlioğlu, "Priapus in Rough Cilicia?", *Vir Doctus Anatolicus, Studies in Memory of Sencer Şahin*, ed. B. Takmer- E. N. Akdoğdu Arca- N. Gölalp Özdil, İstanbul: 906-916.
- Vikan, 1984
- Vikan, G., "Byzantine Art, Medicine and Magic in Early Byzantine Age", *Dumbarton Oaks Papers* 38:65-84.

Vikan, 1991/1992

Vikan, G., "Two Unpublished Byzantine Amuletic Armbands and the Group to Which They Belong", *Journal of the Walters Art Gallery* 45/50: 38-51.

Vikan-Mundell Mango, 1991

Vikan, G.- M. Mundell Mango, "Votives", *The Oxford Dictionary of Byzantium* III: 2186-2187.

Walter, 1994

Walter, Ch. "Some Unpublished Intaglios of Solomon in the British Museum, London", *Musèò Benaki, Thymiama* 1: 365-368.

Walter, 2000

Walter, Ch., "The Intaglio of Solomon in the Benaki Museum and the Origins of the Iconography of Warrior Saints", *Pictures as Language. How the Byzantines Exploited Them*, London: 400-401.

Walter, 2003

Walter, Ch., *The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition*, Cornwall.

Wamser, 2004

Wamser, L., *Die Welt von Byzanz-Europas Östliches Erbe, Glanz, Krisen und Fortleben Einer Tausendjährigen Kultur*, München.

Wulff, 1909

Wulff, O., *Alt Christliche und Mittelalterliche Byzantinische und Italienische Bildwerke*, Teil I: *Altchristliche Bildwerke*, Berlin.